

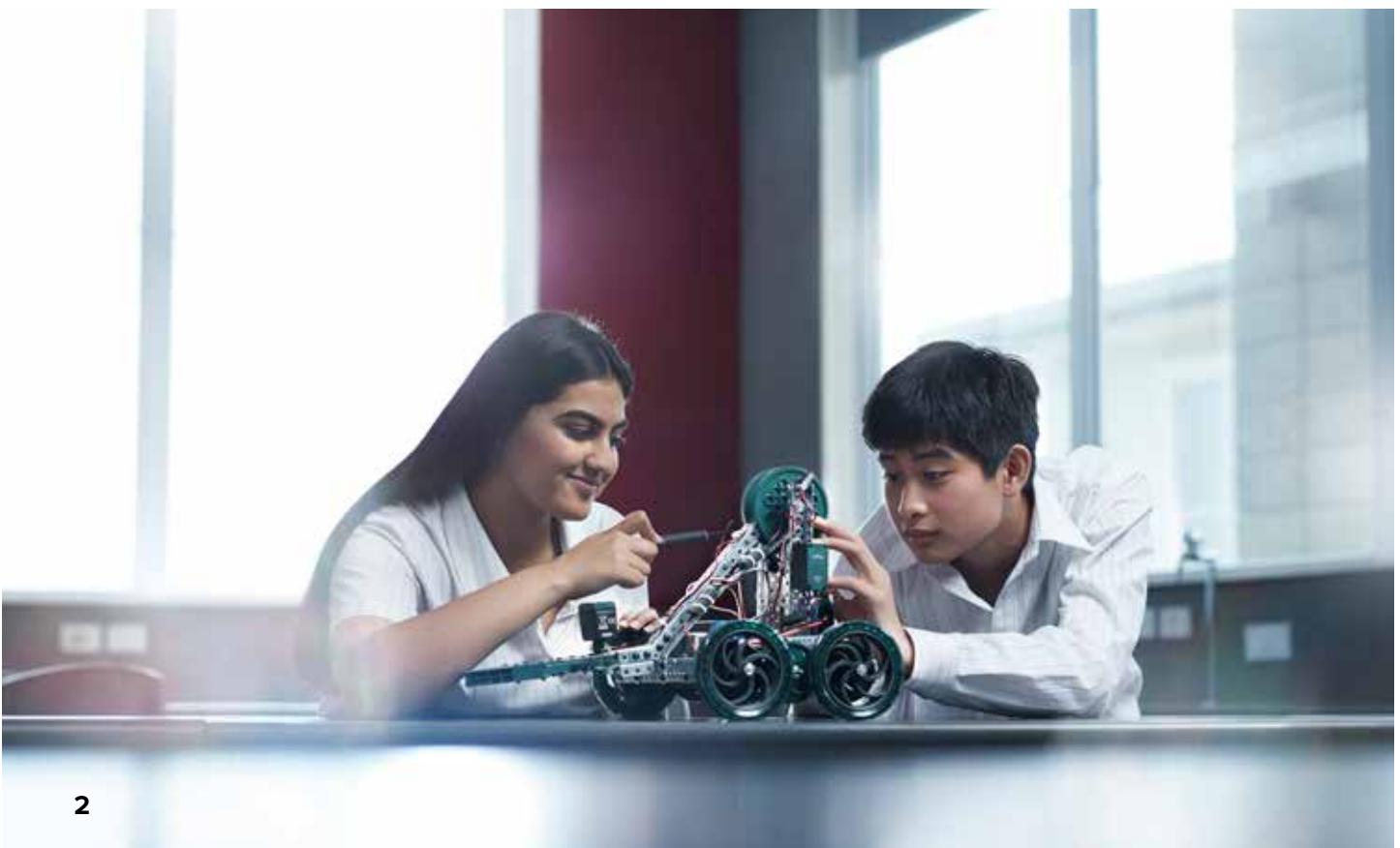
HE RAUTAKI MĀTAURANGA Ā-AO

2018
–2030

TŌ TĀTAU ANAMATA

E puāwai ana, e tūhonohono ana a Aotearoa ki te
ao whānui mā te mātauranga ā-ao tino tiketike

KUPU WHAKATAKI

I tōna tiketiketanga, ka takahuri te mātauranga ao whānui i ngā ao – ka tuitui here tangata tūroa te ākonga o Aotearoa ki ūna hoa nō tāwāhi; te ākonga paerua i tau mai ki Aotearoa ki te hāpai i ngā rangahau pūtaiao o Aotearoa; te ākonga o mua nō tāwāhi e haumi tonu ana ki Aotearoa i ngā tau maha ki muri.

He whakaaturanga ēnei nō te mātauranga ā-ao. Kei runga noa te tiketiketanga o te mātauranga o Aotearoa i ngā taumata katoa. Kei te whakapau kaha mātau ki tētahi kaupapa wawata nui kia tino pakari ake mō ngā tau e heke iho.

Ka nanao atu a Aotearoa ki ngā whai wāhitanga o tētahi ao tūhonohono. Ka momoho tātau i ūtātau hononga ki te ao. He āhuatanga nō Aotearoa te toro atu mai rā anō.

Ko te hiahia kia puāwai te mātauranga ā-ao i Aotearoa, i te mea ka tino whai hua te ao i ūtātau āhuatanga – me te aha, he nui ngā hua o te mātauranga ā-ao ki ngā tāngata o Aotearoa.

Ka rangatira ngā kaiwhakarato mātauranga, ākonga, hapori me ngā whānau i te mātauranga ā-ao – koinei tā mātau e whai nei mō Aotearoa.

Kei roto i te mātauranga ā-ao ko ngā ākonga o tāwāhi e haere mai ana ki konei ki te ako i waenganui i ngā tāngata o Aotearoa, ūtātau ake tāngata kei te ao e haere ana kia whai wāhi atu ki tētahi āhuatanga ā-ao mō ūtātau mātauranga, me ngā tāngata ahako ake hea, kei runga ipurangi me tāwāhi, e ako ana mā ngā hua, ratonga me ngā kaupapa tino rawe i hangaia i Aotearoa.

E whakatakoto ana te Rautaki Mātauranga ā-Ao o Aotearoa i tētahi ara mō Aotearoa. Kei tōna iho ko tētahi pūnaha mātauranga pakari, tōkeke, tino kounga hoki me tētahi aronga ao whānui hihiri, me ngā ākonga e hono ana ki te ao, ngā kaimahi me ngā kaiwhakarato mātauranga.

Me whakapau kaha katoa ūtātau kia eke ai ēnei whāinga.

E whakarārangī ana te rautaki i ngā upane ka whāia e te Kāwanatanga, e mahi tahi ana i te taha o ngā kaiwhakarato o Aotearoa, ngā hapori me ngā pakihī.

Ka nanao atu a Aotearoa ki ngā whai wāhitanga o tētahi ao tūhonohono. I taua wā anō, ka tuituia e ūtātau ūtātau ake tino hononga i roto i ūtātau rohe, i Te Moananui-a-Kiwa.

I te kāinga, ko te hiahia ka tuaritia ngā painga o te mātauranga ā-ao puta noa i ngā rohe o Aotearoa. Ehara i te mea ko ngā hua anake ka puta i te mātauranga ā-ao mō ūtātau rohe – engari he aha ngā hua o tēnei ki te ao.

E pūmau ana mātau ki te whakaū i te pono o te pūnaha hekenga, e mātua whakarite ana kei Aotearoa ngā ākonga mō ngā kaupapa ako tūturu me te tiaki i ngā ākonga kei whakahāwinitia.

Mā te Rautaki Oranga Ākonga o te Ao, ka whakarite mātau kia haumaru, kia hari, kia mānawa hoki ngā ākonga i Aotearoa.

Ka mahi tahi te Kāwanatanga i te taha o ngā pātui maha ki te whakatinana i tēnei rautaki. Mei kore mātau i ngā ākonga, ngā kaiwhakarato mātauranga, ngā kaitaunaki o te rāngai me te maha atu o te hunga i hāpai i te Rautaki Mātauranga ā-Ao o Aotearoa.

Hōnore Chris Hipkins
Minita Mātauranga
Hereturikōkā 2018

**"E hāpai ana te mātauranga ā-ao i te pai ā-ao
ina he whakatuwhera i ngā ngākau me ngā
hinengaro me te whakatītina i te manawa nui."**

Caroline Bilkey, te Māngai Kāwanatanga o Aotearoa ki Parahi o mua, mai i te *Beyond the Economic: How International Education Delivers Broad Value for New Zealand*, Haratua 2018

HE RAUTAKI MĀTAURANGA Ā-AO mō Aotearoa 2018 – 2030

E whai ana tēnei Rautaki Mātauranga ā-Ao ki te waihanga i tētahi wāhi e momoho ai te mātauranga ā-ao me te tuku i ngā painga ōhangā, pāpori me te ahurea mō Aotearoa whānui. He tāpirihanga tēnei ki te pūnaha mātauranga kounga o Aotearoa me te arotahi ki te whakatinana i ngā putanga mātauranga pai mō ngā ākonga o tāwāhi me ngā whai wāhitanga ao whānui mō ngā ākonga o te motu me ū tātau whakaurunga mātauranga. E pouheretia ana te Rautaki e te Rautaki Oranga Ākonga o te Ao, ā, e paihere ana ki te pupuri i te pono o te pūnaha hekenga o Aotearoa.

NGĀ WHĀINGA

Mātauranga
hiranga me te
wheako ākonga

Tipuranga ukauka

Ngā kirirarau
ao whānui

HE AHA NGĀ MEA KA TUTUKI I A TĀTAU

Ka whiwhi ngā ākonga
o tāwāhi i tētahi
mātauranga tino kounga

He tuwhera a Aotearoa,
he haumaru hoki mō ngā
ākonga o tāwāhi

E whakarato ana a
Aotearoa i tētahi wheako
ākonga ā-ao whānui,
hiranga anō hoki

Ko te mātauranga ā-ao
he rāngai uara teitei, tino
kounga, e whāia ana mō te
āhua taketake o Aotearoa

E piki haere ana te whai
wāhi mai o ngā rohe puta
noa i Aotearoa ki ngā
painga o te mātauranga
ā-ao

Ka puāwai te rāngai
mātauranga ā-ao mā te
whakaputa kētanga o
ngā mākete, ngā rerenga
tāngata me ngā hua me
ngā ratonga auaha

Ka whiwhi ngā ākonga
katoa i ngā mōhiotanga,
pūkenga me ngā
pūmanawa e hiahiatia
ana e rātau hei noho,
mahī me te ako i te
ao whānui

Ka puta i te mātauranga
ā-ao ngā hononga ao
whānui pakari ake me
ngā hononga rangahau
me ngā pātuitanga mō
Aotearoa

E mārama ana, e whai
ana hoki ngā tāngata o
Aotearoa i ngā painga o
te mātauranga ā-ao

PUTANGA

**E puāwai ana, e tūhonohono ana a Aotearoa ki te
ao whānui mā te mātauranga ā-ao tino tiketike**

Koinei te matakitenga a te Rautaki Mātauranga ā-Ao, 'e puāwai ana, e tūhonohono ana a Aotearoa ki te ao mā te mātauranga ā-ao tino tiketike'. He tirohangā whānui tēnei mō te 'mātauranga ā-ao' e tauawhi ana i ngā kaiwhakarato mātauranga, ngā ahumahi, ngā hapori, te pūnaha mātauranga ā-motu o Aotearoa me ō tātau hononga ao whānui.

He rautaki Kāwanatanga tēnei; engari, mō te whakatutuki i te matakitenga e puāwai ana, e tūhonohono ana a Aotearoa ki te ao, me nui atu ngā āwhina i ngā tautoko a te kāwanatanga. Me tautoko anō e ētahi atu i roto i te rāngai, pērā i ngā kaiwhakarato mātauranga, ngā kura, pakihī, ngā kairangahau, ngā ākonga me ngā hapori.

Ka whakawhiti te mātauranga ā-ao ki ngā kōpaki kāwanatanga maha, otirā te mātauranga, te tari manene, te tāpoi, te manatū aorere hoki. Ki te panoni i tētahi wāhi ka rara pea i ētahi atu wāhi. Me hāngai ngā kaupapahere, tikanga me ngā ture i ngā wāhi katoa hei tautoko i te mātauranga ā-ao, otirā ngā whāinga rautaki whānui ake a te Kāwanatanga mō te oranga me tētahi ūhanga toitū, whaihua, urutomo hoki.

E hiahia ana te Kāwanatanga i tētahi rāngai mātauranga ā-ao e whakamanuhiritia ai ngā

ākonga, e haumaru, e ora ana rātau, ā, e whai wāhi atu ki te mātauranga tino kounga, ka mutu e uaratia ana rātau mō ā rātau tautoko i a Aotearoa. He tāpirihanga tēnei ki ngā pou e whā o te Rautaki Oranga Ākonga o te Ao: oranga ūhanga, mātauranga, hauora me te oranga me te manaaki. E pūmau ana te Kāwanatanga ki te whakatutuki i ēnei putanga mō ngā tāngata katoa o Aotearoa.

Kei te hiahia anō mātau ki te tuari i ngā painga o te mātauranga ā-ao me ngā rohe puta noa i te motu, pērā anō i te tuari i te tōnuitanga ūhanga kia puta whānui ki Aotearoa. Ā, i te taha o ēnei whāinga rautaki ake, me whakarite tātau kei te kukume mai tātau i ngā ākonga e mātau haere mai ana ki Aotearoa ki te ako, me te aha e kore aua ākonga e noho tūpono ki ngā āhuatanga e whakahāwinitia ai rātau.

Ko te nuinga o ngā ākonga o tāwāhi ka wehe i Aotearoa i muri i ngā akoranga. Engari, ka hiahia ētahi ki te noho mai, ina i pai ki a rātau, ā, he hononga ūrātau ki tō tātau whenua. He pūkenga hira ēnei ākonga mō te ao tuku mahi, i te mea he tohu ūrātau nō Aotearoa, ā, e mātau ana ki te āhua o ā tātau mahi i konei. Ka whakarite mātau ka whai wāhi atu ēnei ākonga ki ngā mōhiohio pai mō ngā mea me tutuki i a rātau mō te noho me te mahi i konei.

Kua whakairotia e mātau tētahi mahere mahi puta noa i ngā tari hei āwhina i a mātau ki te whakatutuki i ngā whāinga e toru o te Rautaki. Kei roto i tēnei tuhinga ko ētahi tauira o ngā mahi matua ka whāia e ngā tari kāwanatanga.

He mea ārahi ngātahi te whanaketanga o tēnei Rautaki e Education New Zealand me Te Tāhuhu o Te Mātauranga, i taha o ngā tari kāwanatanga e whā e hono ana ki te mātauranga ā-ao: Hikina Whakatutuki, Te Mana Tohu Mātauranga o Aotearoa, Te Amorangi Mātauranga Matua me Te Manatū Aorere.

"Ko te whāinga kia kotahi te ākonga paetahi i roto i te tokowhā ka whai i tētahi wheako akoranga ā-ao i mua o te tau 2020. Kei te whakaurua haeretia te tikanga OE o ngā tāngata o Aotearoa ki tētahi wāhanga o te wheako o Te Whare Wānanga o Tāmaki Makaurau. Kei te rapu te reanga o ēnei rā i te akoranga ā-ao i roto i tō rātau wheako whare wānanga. Ka taea e tēnei te whakapakari ake i ā rātau akoranga mātauranga me te hono i a rātau ki ētahi atu tirohanga me ngā tikanga e puta ai he hua ki ngā āhuatanga whakapakari i a rātau mō te mahi."

Brett Berquis, Tumuaki Ao Whānui
Te Whare Wānanga o Tāmaki Makaurau

E toru ngā whāinga nui o te Rautaki

1

He whakarato i te hiranga o te mātauranga me te wheako ākonga

Ka tutuki i a mātau tēnei mā te whakarato i te mātauranga tino kounga me te whakarite ka whakamanuhiritia, ka tiakina, ka manaakitia hoki ngā ākonga i a rātau i Aotearoa.

2

Te whakatutuki i te tipuranga ukauka

Ka tutuki i a mātau tēnei mā te whakarite he kaiwhakarato mātauranga ā-ao tino kounga ā tātau, ka whakawhanaketia ngā pūmanawa o te rāngai mātauranga ā-ao, ka whakaratohia ngā hua me ngā ratonga maha ki ngā mākete rerekē, ā, ka whai wāhi atu katoa ngā rohe o Aotearoa ki ngā painga o te mātauranga ā-ao.

3

Te whakawhanake kirirarau ao whānui

Ka tutuki i a mātau tēnei mā te tuku whai wāhitanga mō ngā ākonga katoa ki te whakawhanake pūkenga, mōhiotanga me ngā pūmanawa kia noho hei kirirarau ao whānui, e tuitui ana i ngā hononga ao whānui me te āwhina i ngā tāngata o Aotearoa kia mārama me te whai i ngā painga o te mātauranga ā-ao i te kāinga me tāwāhi.

Hei whakarite kei te huarahi tika mātau, ka inea e mātau te angitu i ngā wāhi e hono ana ki ā tātau whāinga nui e toru

INE	TOHU	WHĀINGA
Te rata o ngā ākonga o tāwāhi	92 – 95% i mua o te 2025 94 – 97% i mua o te 2030	1 WHĀINGA He whakarato i te hiranga o te mātauranga me te wheako ākonga
Ngā whakaaro o ngā ākonga o tāwāhi mō te mātauranga kounga	Te whakatau i tētahi pae me te ūnga kia pai haere ake*	
Mana ā-ao o Aotearoa hei kaiwhakarato mātauranga	Te whakatau i tētahi pae me te ūnga kia pai haere ake*	
Te angitu o te putanga ākonga o mua o tāwāhi	Te whakatau i tētahi pae me te ūnga kia pai haere ake*	
Te uara ūhangā o te rāngai	\$6 piriona i mua o te 2025	2 WHĀINGA Te whakatutuki i te tipuranga ukauka
Te whakaputa kētanga o te mākete	Te whakatau i tētahi pae me te ūnga kia pai haere ake*	
Ngā ākonga o tāwāhi e ako ana i ngā rohe	E nui haere ake te ūhangā o te uara e ahu mai ana i ngā rohe i mua o te 2030	
E whai ana ngā ākonga o tāwāhi i ngā ara ki tētahi taumata teitei ake te ako	Ka huarua te whai i ngā ara mātauranga i mua o te 2030	3 WHĀINGA Te whakawhanake kirirarau ao whānui
E whai ana ngā ākonga o Aotearoa i ngā wheako ki tāwāhi mā ā rātau ako	Ka maha haere ake ngā ākonga o Aotearoa e puta ana me ngā wāhangā ao whānui i ī rātau tohu	
E whakawhanake ana ngā ākonga i ngā pūmanawa mō te kirirarautanga ā-ao	Te whakatau i tētahi pae me te aroturuki anga whakamua*	

*Ka whakatauhia ngā pae i mua o te Hakihea 2018

He hītori roa mō te mātauranga ā-ao i Aotearoa

He roa, he whakamanamana a Aotearoa i roto i te mātauranga ā-ao, i tīmata mai i ngā tau o te 1950 i te haerenga o ngā ākonga nō te rohe o Āhia me Te Moananui-a-Kiwa ki ngā whare wānanga o Aotearoa i raro i te Mahere Colombo.

I roto i ngā tau 25 tau kua hipa, kua tipu te mātauranga ā-ao kia eke tēnei ki te ahumahi hoko ki tai nui rawa tuarima me te rāngai ratonga hoko ki tai nui rawa tuarua i muri i te tāpoi. He āhuatanga whai uara ngā ākonga o tāwāhi nō tā tātau pūnaha mātauranga mai i ngā kura tuatahi tae noa ki ngā akoranga whare wānanga.

I te tau 2017 ko tā te mātauranga ā-ao:

- Tata ki te \$4.4 piriona¹ ki te ōhangā o Aotearoa
- 125,392 ngā ākonga o tāwāhi i uru ki te mātauranga o Aotearoa
- 33,000 ngā mahi i Aotearoa i tautokona
- 4,807 ngā ākonga o tāwāhi i ako i te taumata Kairangi, ā, nā tērā i tautoko i te rangahau ā-ao me te whanaketanga o Aotearoa

Kei roto anō i te mātauranga ā-ao ko ngā wheako ki tāwāhi mō ngā ākonga o Aotearoa, mā ngā whakawhitihiti ākonga, ngā akoranga paetahi me te paerua, rangahau me ngā mahi tauira.

I tere te tipu haere o te mātauranga ā-ao, e werowero ana i te Kāwanatanga ki te whakarite ka tiakina te kounga mātauranga me te oranga o ngā ākonga.

He maha ngā ākonga i kōwhiri ki te haere mai ki Aotearoa kia whai wāhi mai ki tō tātau ahurea ahurei e whakamana ana i te reo Māori, tētahi o ū tātau reo whai mana. Ka haere mai anō rātau kia whai wāhi atu ki ū tātau hapori haumaru, tō tātau iwi manaaki me te taiao tūturu, ā, me te aha he whenua whai utu, haumaru hoki. Engari, ehara ko ēnei mea anake. E mōhio ana tātau ko te kounga o te mātauranga e whai wāhi atu ana rātau ki tētahi o ngā tino pūtake mō tā rātau haere mai ki konei ako ai.

He ahumahi hoko ki tai hira te mātauranga ā-ao, he wāhangā ōhangā me te ahurea tino nui ki Aotearoa, me te tāpiri i te kanorautanga ki ā tātau ahumahi hoko ki tai. Kia noho whakataetae ai, me ōrite te whakaū i ā tātau paerewa kounga puta noa i te rāngai mātauranga ā-ao me te whai i ngā āhuatanga hekenga e tautoko ana i ngā putanga pai mō ngā ākonga o Aotearoa.

Mā te whakawanake i te kounga o te pūnaha mātauranga ā-ao kei te noho tūhonohono tātau ki te whāinga whānui ake o te pūnaha mātauranga o Aotearoa tino tiketike, urupare, e arotau ana ki ngā ākonga. Kei roto i tēnei ko te whakahāngai i te Rautaki Mātauranga ā-Ao ki ētahi atu rautaki e whakahoutia ana, e whakawanaketia ana rānei i roto i te Kaupapa Mahi Mātauranga a te Kāwanatanga. Kei roto i te Kaupapa ko te arotake i te NCEA, he Rautaki Ohumahi Mātauranga aro ki anamata, he arotake i te Pūtea Rangahau ā-Whakatutukitanga me tētahi arotake o te Rautaki Mātauranga Matua.

Ko Aotearoa te tino whenua i te ao katoa mō te whakapakari i ngā ākonga mō te anamata

Kei te tūranga tuatahi a Aotearoa i roto i ngā ōhangā 35 mō te whai pūnaha mātauranga, me ngā kaiako matatau, ki te tuku pūkenga mō te anamata.

Worldwide Educating for the Future Index, The Economist Intelligence Unit. Tirohia <http://educatingforthefuture.economist.com>

#1

I te tau 2017, ko te
wāriu o te rāngai
mātauranga ā-ao
o Aotearoa he

\$4.4
piriona¹
ki te ōhanga
o Aotearoa

Tata ki te
rima miriona
ngā ākonga o
tāwāhi, ā, ko te
tūmanako ka
piki ki te

7–8
miriona
hei te 2025

He tirohanga ao whānui hurihuri

E mahi ana te mātauranga ā-ao i roto i te ao whānui, ā, kei te kaha o te ia o te tatauranga ā-īwi ao whānui tēnei e whirinaki ana me ngā huringa ki ngā kaupapahere e whakaawe ana i te rerenga o ngā ākonga o tāwāhi.

Kātahi anō ka pēnei rawa te nui o te hiahia ki te mātauranga ā-ao i roto i ngā tau e rima kua hipa. I tēnei wā tata ki te rima miriona ngā ākonga e nekenekē haere ana i te ao, ā, ko te matapae ka piki tēnei tatau ki te whitu ki te waru miriona ā te 2025.

E 50% o ngā ākonga o tāwāhi katoa i Aotearoa nō Haina me Inia, ā, e tino whirinaki anō ū tātau hoa whakataetae ki ēnei mākete e rua. Engari, e tūmanako ana mātau ka tīmata te heke haere o te maha o ngā ākonga o Haina i muri i te tau 2025, ā, e nui ake te whakataetae me ētahi atu whenua.

Kei te kaha haere ake te whakataetae a ētahi atu whenua i a Aotearoa, ko ēnei whenua te puna mākete i mua, ā, kua neke hei kaiwhakarato mātauranga ā-ao ināianei,

i te taha o ngā kaupapa tuihono mō te whakarato mātauranga. Tāpiri ki tēnei, kei te nui haere ake ngā whenua ūnga e whai ana i ngā rautaki me ngā whāinga hao nui, e tautokona ana e ngā kāwanatanga i hangaia hei whakanui ake i ngā painga ūhangā me te pāpori o te mātauranga ā-ao.

Ka whakawhirinaki te whai wāhitanga o te rāngai mātauranga ā-ao ki te ōhanga o Aotearoa ki te kukume mai i ngā ākonga mai i ngā mākete rerekē ake. He maha ngā whai wāhitanga mō te tipu, ā, me noho mataara a Aotearoa ki ēnei whai wāhitanga i ngā mākete hou, tūroa hoki, ā, me ngā hua me ngā ratonga mātauranga rerekē. Nā te tipu haere o ngā whānau kei te tūranga o waenga i ētahi o ngā whenua o ngā puna ākonga ka mau te hiahia mō te mātauranga ā-ao. Kua kitea e mātau tēnei – hei tauira, kua piki haere te maha o ngā ākonga mai i Amerika Rātini mā te 31% i ēnei tau tata nei, kua piki ērā o te Amerika ki te Raki mā te 5% i roto i ngā tau e rima nei, ā, i piki haere te maha o ngā ākonga o tāwāhi mai i Āhia ki Paeroa mā te 6% i te tau 2016.

"Ko te moemoeā i Wendy Pye Group ko te ako i te ao kia pānui mai i Aotearoa. Ko tā mātau pepeha ko 'whakatinanahia'. Ehara ko te kaha anake o ā tātau tuhi kōrero me te whakaputa ki te whakataetae me ngā hautipua o te ao o te whakaputa mātauranga, ka taea anō e tātau te whakarato hua matihiko whakaongaonga hei whakatutuki i ngā tūmanako o ngā ākonga me ngā kaiako puta noa i te ao."

Kahurangi Wendy Pye, kaiwhakaara me te Tumuaki
Wendy Pye Publishing

Te hora hīranga mātauranga me nga wheako tauira

WHĀINGA

HE AHA TE ĀHUA O TE ANGITU?

Ka whiwhi ngā ākonga o tāwāhi i tētahi mātauranga tino kounga

He tuwhera a Aotearoa, he haumaru hoki mō ngā ākonga o tāwāhi

E whakarato ana a Aotearoa i tētahi wheako ākonga ā-ao whānui hiranga

NGĀ MAHI HIRA:

Kia kaha tonu te aroturuki haere i te kounga o te whakarato mātauranga ā-ao mā te aroturuki kaupapa, mātauranga ā-waho me te arotake me ngā whakatewhatewha, ina hiahiatia ana

Wā poto → paetata, NZQA

Ka whakapaipai haere tonu i te wātea mai o ngā mōhiioho mārama, wā tika, ā-kiritaki mō te mātauranga me te hekenga ki ngā ākonga me ngā kaiwhakarato

Wā poto → paetata, ENZ

Ka whakahāerehia he hōparatanga ki te whakahāwinitanga o ngā kaiheke me ngā ākonga o tāwāhi hei waihanga i ngā kowhiringa kaupapahere mō te whakaiti i te whakahāwinitanga o ngā ākonga o tāwāhi

Wā poto → paetata, MBIE/ ENZ

Te whakatinana me te aroturuki i te Kaupapa Tari Kua Tohu a Education New Zealand, e tautoko ana i ngā māngai e mahi ana me ngā ākonga e haere mai ana ki Aotearoa

Wā poto → pae tawhiti, ENZ

Ka utu me te tautoko i ngā kaupapa hei whakarei i te oranga o ngā ākonga o tāwāhi

Wā poto → pae tawhiti, MOE

Ka rangahau haere tonu i ngā whakaaro o te mākete mō te kounga, ā, me ngā whakaaro mō te mātauranga o Aotearoa puta noa i te ao

Wā paetata → pae tawhiti, ENZ

Te whakapoapoa i ngā akoranga tino kounga mā ngā īhuatanga hekenga, e whakarite ana ko ngā ākonga e hiahia ana ki te noho i Aotearoa kei te whai pūkenga me te whai tohu tōtika

Wā paetata → pae tawhiti, MBIE/ ENZ

Te whakarite ka hangā haere tonutia te Tikanga Mahi Mātauranga (Te Hāpai i Ngā Ākonga o Tāwāhi) kia hāngai ki te matakitenga me ngā uaratanga o te Rautaki Mātauranga ā-Ao

Wā paetata → pae tawhiti, MOE

Ka whakahāerehia he rangahau wā roa e whaiwhai haere ana i ngā putanga o ngā ākonga o tāwāhi o mua

Wā paetata → pae tawhiti, ENZ

NGĀ WĀ:

2018 2020 2025 2030

Wā poto **Paetata** **Pae tawhiti**

NGĀ TARI:

Ko te tari kāwanatanga kei raro i ia tūmahi kei a ia te kawenga mō te ārahi i aua mahi, otirā me te mahi tahi me ētahi atu tari.

Ka whiwhi ngā ākonga o tāwāhi i tētahi mātauranga tino kounga

He wāhanga taketake te pūnaha mātauranga tino kounga o Aotearoa nō te mātauranga ā-ao o Aotearoa. Hei tautoko i te angitu pūmau o te rāngai, me whakarato haere tonu tātau i te mātauranga tino kounga me te whakarite ka whakaratoa tētahi wheako ākonga hiranga, te whakaarotau i te oranga ākonga me te kukume mai i ngā ākonga e rapa ana i ngā tohu e whakamana whānuitia ana i te ao. Me mātua whakarite anō ka uaratia, ka āhukahukatia tonutia a Aotearoa i te ao mō te kounga o ō tātau tohu, hua, ratonga, kaiwhakarato, kaiwhakaako, rangahau hoki.

He wāhanga hira tō te Kāwanatanga mō te whakatau i ngā aratohu mārama mō te rāngai e pā ana ki ana kawenga tuku mātauranga whai kounga, arā, ko te mātauranga e whakaarotau ana i te oranga o te ākonga me te whai i ngā putanga mātauranga pai.

Ka haere mai ngā ākonga o tāwāhi ki Aotearoa, i te nuinga o te wā he nui te utu, mō tētahi wā whāiti. Nā te kore e mōhio ki te pūnaha mātauranga o Aotearoa, ka whakahirinaki atu rātau ki ō tātau kura tuatahi me te tuarua, ngā kaiwhakarato mātauranga me ngā wāhanga whakaritenga hei tuku i tētahi mātauranga tino kounga ki a rātau.

I ahu mai tō tātau mana ao whānui mō te kounga i ngā paerewa teitei o ngā kaiwhakarato pai rawa. Engari, i ēnei tau tata nei kāore ētahi akoranga me ētahi kaiwhakarato i tuku i ngā mātauranga whai kounga ki ngā ākonga o tāwāhi. Nā tēnei i tahuri mātau ki te tuku pānui e tohu ana ko te mātauranga whai kounga te iho o ā tātau mahi, ā, he wāhanga taketake tō ngā kaiwhakarato katoa ki te whakarato i tēnei.

Hei tiaki i ngā ākonga me tō tātau mana, ka mātua whakarite mātau ka tere, ka tōtika, ka tika hoki tā mātau whakatikatika i ngā raruraru ā-kounga.

He tuwhera a Aotearoa, he haumaru hoki mō ngā ākonga o tāwāhi

Ko tō tātau hiahia kia pārekareka te noho a ngā ākonga o tāwāhi katoa ki Aotearoa, engari e mōhio anō tātau he uauatanga tino rerekē ō ngā ākonga o tāwāhi. Kāore rātau i te mārama ki tēnei wāhi, he tapepe te reo Ingarihi o te nuinga, ka mutu e tawhiti ana rātau mai i ō rātau whānau me ō rātau kōtinga hononga.

He mea waihangā te Rautaki Oranga Ākonga o te Ao hei whakarite ko te oranga o ngā ākonga kei te iho o tō tātau rāngai mātauranga ā-ao – kia rongo ngā ākonga o tāwāhi kei te manaakitia rātau, kei te pai rātau, ka whai wāhi rātau ki te mātauranga tino kounga, ā, e uaratia ana rātau mō ā rātau takoha ki Aotearoa. E tūhono ana tēnei ki te Rautaki Mātauranga ā-Ao, ka mutu he tikanga hira tēnei hei whakarite ka tutuki i a tātau ō tātau whāinga oranga.

He mea waihangā te Rautaki Oranga Ākonga o te Ao me ngā tuku whakaaro mai a ngā ākonga o tāwāhi, ngā kaiwhakarato mātauranga me ngā rōpū hapori mō ngā mea ka tino whai pānga ki ngā wheako o ngā ākonga ā-ao i Aotearoa. E whakarārangī ana i ngā wāhi arotau e kapi ai te wheako whānui o te ākonga o tāwāhi, i roto me waho o te akomanga – oranga ūhanga, mātauranga, hauora me te oranga, me te whakaurunga.

Kua kite tonu mātau i ngā whakapaitanga ki te tautoko oranga ākonga mā ngā kaupapa paetata rerekē e whai ana ki te tuku i ngā mōhiohio pai ake ki ngā ākonga o tāwāhi, te hiki i ngā pūmanawa o te hunga e mahi tahi ana me ngā ākonga o tāwāhi, me te ūhina i ngā ākonga o tāwāhi kia uru ai te wairua toi whenua ki a rātau me te tūhono mai.

Ko te Tikanga Mahi Mātauranga (Te Hāpai i Ngā Ākonga o Tāwāhi) 2016, me mātua rēhita atu ngā kaiwhakarato e rēhita ana i ngā ākonga o tāwāhi, he tohu kaha ki te rāngai me ngā ākonga he mea nui ki a Aotearoa te oranga o ngā ākonga katoa o tāwāhi. Me mātua mau Ngā Tikanga Mahi ki roto i ā tātau pūnaha katoa hei tautoko i tēnei whakaaturanga.

Kei te mahi tahi mātau me ngā tari mātauranga ā-ao katoa ki te whakaiti i te tūponotanga ka whakahāwinitia ngā ākonga e ngā kaituku mahi nanakia, kaiwhakarato mātauranga, māngai nanakia hoki. He ara whakatairanga taketake ngā māngai mātauranga mō ngā kaiwhakarato mātauranga maha e rapu ana i ngā ākonga o tāwāhi. E whai ana mātau kia nui haere ake te mahi me ngā māngai mātauranga whai kounga mā te tuku i ngā utauta nui ake ki a rātau, me ngā rauemi, whakangungu hoki kia pai ake te hoko atu i a Aotearoa, ā, otirā, hei wāhi ako ā-ao tōtika ake. Ka arotahi mātau ki ngā pūnaha ture, mōhiohio hoki e tautoko ana i te kounga, hei tauira, te tuari mōhiohio, te whakapai ake i te āhua o tā tātau tautuhi mōreatanga me te wawe o te wawao i ngā whakahāwinitanga tūturu, ka taea rānei.

E whakarato ana a Aotearoa i tētahi wheako ākonga ā-ao whānui hiranga

Kei tua kē atu te mātauranga hiranga i te ako a te tangata i rō akomanga; ko te wheako whānui hei ākonga nō tāwāhi, ā, hei manuhiri hoki i Aotearoa. Mā te tuku i ngā tirohanga hou ki ngā ākonga me ngā wheako tūturu ake o Aotearoa i a rātau e ako ana tētahi tikanga hira hei wehe i a tātau mai i ō tātau kaiwhakataetae.

Ka taea e te rāngai tēnei whāinga te tautoko mā te tuku i te mātauranga tino kounga me te wheako ākonga hiranga, me te whakaatu i ana tautoko mō te oranga o te ākonga.

"Ko ngā kura reo Ingarihi iti, motuhake i mua o ngā pānui hokohoko i a Aotearoa hei wāhi mō ngā ākonga, ā, taetae mai te tini o ngā ākonga ināianei i ia tau mō ngā whai wāhitanga akoranga reo tino tiketike me ngā wheako tāpoi. Nā ngā manaakitanga a ngā whānau taurima, me ū rātau taunekeneke me ngā hapori paetata, ka tipu ngā hononga ukiuki o ngā ākonga ki Aotearoa, e hokihoki mai ai rātau me ū rātau hoa rangatira, whānau hoki."

Wayne Dyer, Tiamana,
English New Zealand

Kia mau tonu te whai hua

WHĀINGA
2

HE AHA TE ĀHUA O TE ANGITU?

Ko te mātauranga ā-ao
he rāngai uara teitei, tino
kounga, e whāia ana mō te
āhua taketake o Aotearoa

E piki haere ana te whai
wāhi mai o ngā rohe puta
noa i Aotearoa ki ngā
painga o te mātauranga
ā-ao

Ka puāwai te rāngai
mātauranga ā-ao mā te
whakaputa kētanga o
ngā mākete, ngā rerenga
tāngata me ngā hua me
ngā ratonga auaha

NGĀ MAHI HIRA:

Te whakarite he toitū, he hāngai te Utu Mātauranga
Hoko ki Tai

Wā poto → paetata, MOE

Te mahi tahi me ngā kaiwhakarato mātauranga kia
hāngai ake tā rātau rapu ākonga o tāwāhi ki ngā
pūkenga ā-motu, ā-rohe e hihiatia ana

Wā poto → paetata, ENZ

Te whakawhanake i tētahi ara hei whakatenatena i
ngā kaupapa me ngā aronga auaha, tae atu ki ngā
whakaratonga mātauranga rerekē

Wā poto → pae tawhiti, ENZ

Te tūhura mēnā me whakaaroaro ngā kura reo
Ingarihi hei rāngai-āpiti wehe kē

Wā paetata → pae tawhiti, MOE

Te hōpara i te hanganga o tētahi whakarōpūtanga
rāngai whānui kia noho hei kaitaunaki mātauranga
whānui mō ngā pāngā ao whānui

Wā paetata → pae tawhiti, ENZ

Te hōpara i ngā whai wāhitanga hei whakarato i
te mātauranga me ngā hua mātauranga ki tāwāhi,
tuihono hoki

Wā paetata → pae tawhiti, ENZ

Te arotake i ngā pāngā wā roa o te mātauranga ā-ao
kei te ao tuku mahi o te motu

Wā paetata → pae tawhiti, MBIE/ ENZ

Te mahi tahi me ngā tari whakawhanake ōhangā
ā-rohe ki te whakawhānui i ngā whai wāhitanga ā-ao
me te āwhina ki te whakatutuki i ngā hiahia mahi
ā-rohe ā muri ake

Wā paetata → pae tawhiti, ENZ

Te mahi tahi me ngā ahumahi me ngā kaiwhakarato
ki te waihangā i ngā ara pai ake i waenga i ngā
akoranga me te mahi mēnā mō te painga tēnei
o Aotearoa

Wā paetata → pae tawhiti, MOE/MBIE

Te mahi i te taha o te rāngai me ētahi atu rāngai hei
tautuhī me te whakatipu i ngā tukunga mātauranga
motuhake e hāpai ana i tētahi Aotearoa tino rerekē

Wā paetata → pae tawhiti, ENZ

Te whai i tētahi mākete nui ake me te kanorau o
ngā hua mā ngā rangahau pakari me te mōhio ki
te mākete

Wā paetata → pae tawhiti, ENZ

Te whakataurite i ngā tohu whakatutukitanga
mātauranga ā-ao o Aotearoa ki ngā kaiwhakataetae
o te ao

Wā paetata → pae tawhiti, MOE

NGĀ WĀ:

2018

2020

2025

2030

Wā poto

Paetata

Pae tawhiti

NGĀ TARI:

Ko te tarī kāwanatanga kei raro i ia tūmahī kei a ia te kawenga mō
te ārahi i aua mahi, otiā me te mahi tahi me ētahi atu tarī.

WHĀINGA

2

Ko te whāinga ūhangā whānui ake a te Kāwanatanga "he whakapai ake i te oranga me ngā paerewa noho o ngā tāngata o Aotearoa mā tētahi ūhangā toitū, whaihua, urutomo hoki. Ko tā tātau kaupapa nui ko te neke atu ki tētahi ūhangā aro-iti, me tētahi tūāpapa kanorau pakari, e tuku ana i ngā mahi tōtika me ngā utu mahi nui ake me te whakaiti i te kore ūritetanga me te rawa kore.²

Ko te tipuranga ukauka i te mātauranga ā-ao kei runga i te whakaratonga o te mātauranga whai kounga me te oranga o ngā ākonga, e tūhonohono ana ki ngā mākete rerekē, e whakaputa ana i ngā hua me ngā ratonga auaha, me te whai whakaaro ki ngā whiriwhiringa hekenga me te ao tuku mahi.

He nui ngā moni puta e ahu mai ana i te mātauranga ā-ao mā ngā kaiwhakarato mātauranga maha, ā, e whakawhirinaki ana te maha o ēnei ki ngā ākonga o tāwāhi mō tō rātau whaihuanga wā roa.

Te whai mōhio me te haumi ki ngā wāhi o te rāngai mātauranga ā-ao e whai uara ai a Aotearoa tētahi wāhangā hira o te tipuranga ukauka. Me whai kaha te rāngai ki te nanao atu ki ngā whai wāhitanga hou me te urupare ki tētahi taiao anamata e rerekē nei pea ki te taiao onāianei. Me mātua tautoko tērā urupare e ngā tautoko me ngā taunakitanga, ā, me tautoko mā ngā kaupapahere, tikanga me ngā whakaritenga.

He mea hira te mātauranga me ngā āhuatanga hekenga pakari, mōhio tonu ki ngā kaiwhakarato me ngā ākonga. Mō ngā kaiwhakarato, he āhuatanga whakapūmau ēnei me te whakamana i a rātau ki te whakarato i te mātauranga ā-ao. Mō ngā ākonga, kei te tautoko i a rātau ki te tuku whakataunga mōhio mō ngā wāhi me ngā mea e hiahia ana rātau ki te ako.

Ko te nuinga o ngā ākonga ka hoki atu ki te kāinga i te mutunga o ā rātau akoranga. Ko te hunga e hiahia ana kia roa ake te noho i Aotearoa me mātua whai i ngā pūkenga me ngā tohu e hiahia ana tātau.

Ko te Utu Mātauranga Hoko ki Tai, e utua ana e ngā kaiwhakarato katoa e rēhita ana i ngā ākonga o tāwāhi, ka utu haere tonu i ngā mahi whakatairanga me te mākete me te tuku i ngā tautoko ki ngā ākonga o tāwāhi. I whakamahia anō tēnei i mua hei tuku paremata ki ngā ākonga kāore i whakawhiwhia ki te taumata mātauranga tika e tūmanakohia ana e tātau me ngā ākonga, mai i ngā kaiwhakarato. Kei te whakapakarihia e mātau te wāhangā whakahāere mōrea o te Utu hei whakarite kei te tika, kei te mārama, ā, e whiwhi hua ana ngā kaiwhakarato mō ngā whakatutukitanga pakari.

2. Whakaetanga Uaratanga Kaupapahere 2018 i whakaputaina e Te Pūtea Matua, 26/03/2018

"He mea tino nui te mātauranga ā-ao mō SIT me Waihopai me Murihiku whānui. Ka hāpai te whakawhitihiti a ngā ākonga o konei me ngā ākonga o ahurea kē ki tō rātau whanaketanga ake me te whakapakari i a rātau mō tētahi ao tuku mahi ao whānui. Kua hua ngā whai wāhitanga mai i ngā hononga me ngā kura tuatoru me ngā kura i waho o Aotearoa mō ngā pakihī me ngā ahumahi ki te toro atu ki ngā mākete hou me te kawe mai i ngā haumitanga o tāwāhi ki roto i te rohe."

Penny Simmonds, Pou Whakahaere
Te Whare Wānanga o Murihiku

Ko te mātauranga ā-ao he rāngai uara teitei, tino kounga, e whāia ana mō te āhua taketake o Aotearoa

Hei whakatutuki i te tipuranga ōhangā, me mātua mahi tahi te Kāwanatanga me te rāngai hei arotahi ki ngā kaupapa me ngā ratonga tino kounga, uara teitei e kukume mai ana me te whakaeke i ngā hiahia o ngā ākonga o tāwāhi.

Kua tino tipu te rāngai mātauranga ā-ao o Aotearoa i roto i ēnei tau. Ka mātua whakarite ka ū tonu tēnei ki te mātauranga whai kounga me te wheako ākonga nui.

Ko te whāinga ko te kukume mai i ngā ākonga e taea ana te tuku i ngā painga ki Aotearoa mā te āwhina ki te hiki i te

whakatutukitanga mātauranga o ū tātau whakanōhanga me te whakaeke i ngā hiahia pūkenga i roto i tō tātau ao tuku mahi. Ka takawaengatia e mātau te urunga mai o ngā ākonga e haere mai ana ki Aotearoa mō ngā kaupapa ako tūturu, me te whakarite e mārama ana rātau ki ū rātau kōwhiringa ako me te mahi me ū rātau herenga i a rātau i konei.

Ka mahi tahi te Kāwanatanga me te rāngai ki te whakarei ake i ū tātau tukunga rerekē o Aotearoa. Ka whakarite kia nui ake te mahi tahi i waenga i ngā kaiwhakarato mātauranga me ētahi atu ahumahi, te tautoko i te whanaketanga o ngā hua whāiti, me te whakawhanake i tō tātau parani kia arotahi atu ki tō tātau wheako mātauranga tino kounga.

E piki haere ana te whai wāhi mai o ngā rohe puta noa i Aotearoa ki ngā painga o te mātauranga ā-ao

He pānga pai tō te mātauranga ā-ao ki ngā ūhangā o ngā rohe o Aotearoa. Kua kite kē tātau i te tīmatanga o te nui haere o ngā ākonga i roto i ngā rohe, ka mutu kei reira anō te āheinga mō ngā tipuranga atu anō puta noa i te motu. Engari, he uaua anō pea te kukume mea i ngā ākonga ki ngā rohe i waho o Tāmaki Makaurau. Ka mahi tahi mātau i te taha o ngā tari whanaketanga ūhangā ā-rohe me ētahi atu kia tipu haere tonu te rāngai, ā, kia nui ake ai te tauritenga puta noa i ngā rohe. Ka āwhina mātau i ngā rohe ki te tautuhi me pēhea tā rātau kukume mai i ngā ākonga o tāwāhi, ā, me pēhea te whiwhi painga o aua rohe i te mātauranga ā-ao.

... me te aha, ka taea e te mātauranga ā-ao te whakatutuki ngā pūkenga e hiahia ana e tātau

Ka taea e te rāngai mātauranga ā-ao te kukume mai i ngā ākonga o tāwāhi e hiahia ana ki te whai i ngā tohu me ngā pūkenga ngaio, mahi hoki e hiahia ana e te ao tuku mahi o Aotearoa. Ka whakapaipai haere tonu mātau me te whakakaha haere i ngā kaupapahere, ngā ture me ngā tikanga e āwhina ai i te rāngai mātauranga ā-ao ki te kukume mai i ēnei ākonga.

Ka āwhina anō mātau i ngā ahumahi ki te kukume mai i ngā ākonga o tāwāhi me te pupuri i ngā ākonga ka puta me ngā pūkenga, tohu hoki e hiahia ana e Aotearoa. Kei roto pe a i tēnei ko te mahi tahi a ngā kaiwhakarato me ngā kaituku mahi ki te whakatū ara mai i te mātauranga ki ngā mahi e hāngai ana. Ka hōparatia e mātau me pēhea tā mātau tautoko i ngā kaiwhakarato me ngā ahumahi ki te whakatū me te whakarato i ngā hua auaha, tauwhāiti hoki e ū ana ki ngā hiahia o Aotearoa.

Ka whiwhi painga ētahi atu ahumahi mai i tā tātau whiwhi ākonga o tāwāhi i Aotearoa. I te nuinga o te wā ka whai ngā mātua, ngā kaitiaki rānei i ngā ākonga o tāwāhi, ā, ka whai mai hoki ō rātau hoa me ō rātau whanaunga ki te kite i a Aotearoa. Ka hōparatia e te Kāwanatanga ngā huarahi whakakaha i ngā hononga i waenga i te

rāngai mātauranga ā-ao me ētahi atu rāngai pērā i te tāpoi me te hangarau mōhiohio, kia kitea, kia whāia hoki ngā whai wāhitanga puta noa i ngā rāngai me ngā rohe.

Ka mahi tahi mātau me ngā tari mātauranga ā-ao ki te whakarite ka mahi pai ngā kaupapahere mātauranga, hekenga, ao tuku mahi hoki mō ngā ākonga o tāwāhi, mō Aotearoa hoki.

Ka puāwai te rāngai mātauranga ā-ao mā te whakataurangi i ngā mākete, ngā rerenga tāngata me ngā hua me ngā ratonga auaha

E paihere ana mātau ki te mahi ngātahi me te rāngai mātauranga ā-ao me te mōhio hoki ki ngā whai wāhitanga me ngā mōrea i ngā mākete onāianei, hou hoki.

He haurua o ngā ākonga o tāwāhi katoa ka haere mai ki Aotearoa nō Haina me Inia. Ka arotahi tonu ki ēnei mākete, engari ko te wā pae tawhiti me whakawhānui ake ā tātau mākete. Ko te tikanga o te whakawhānui i ngā mākete nei ko te whakaroha i te maha o ngā whenua e kukume mai ai tātau i ngā ākonga o tāwāhi, me te whakawhanake i ngā hua me ngā ratonga auaha whānui ake e tukuna ana e ngā kaiwhakarato o Aotearoa. Nā ngā hangarau hou, kaupapa hou ka whakaratohia pe a te mātauranga i tāwāhi, tuihono, mā ēnei mea e rua rānei. Ka tautoko te Kāwanatanga i te rāngai ki te rapu whai wāhitanga atu anō hei whakawhanake i ana tukunga mātauranga (me ngā whakaaetanga tauhokohoko korehere me te tango i ngā ārai utu-kore) me te kukume mai i te hunga whai pūkenga mai i ētahi atu whenua ki te āwhina ki te whakatipu i te ūhangā o Aotearoa.

Kei roto anō i te whakawhānuitanga ko te whakaroha i ngā ratonga me ngā hua tohutohu mātauranga o Aotearoa e hokohokohia ana ki ngā whenua i tāwāhi kia whakamahia i roto i ū rātau ake pūnaha mātauranga.

Whakawhanake tāngata ā-ao

HE AHA TE ĀHUA O TE ANGITU?

Ka whiwhi ngā ākonga katoa i ngā mōhiotanga, pūkenga me ngā pūmanawa e hiahiatia ana e rātau hei noho, mahi me te ako i te ao whānui

Ka puta i te mātauranga ā-ao ngā hononga ao whānui pakari ake me ngā hononga rangahau me ngā pātuitanga mō Aotearoa

E mārama ana, e whai ana hoki ngā tāngata o Aotearoa i ngā painga o te mātauranga ā-ao

NGĀ MAHI HIRA:

Te whakawhanake i tētahi rautaki ripoi ki tāwāhi, tae atu ki tētahi arotake i ngā karahipi me ngā tauwhitiwhiti

Wā poto → paetata, MOE

Te āwhina i ngā ākonga ki te whakawhanake i ngā kaiakatanga ao whānui mā te whakarato i te marautanga ā-motu

Wā poto → paetata, MOE

Te aroturuki i te whaihiko o Ngā Kura Hiranga mō Āhia me Te Moananui-a-Kiwa

Wā poto → paetata, TEC

Te tuku kaiārahitanga ki te rāngai hei whakarei ake i te wheako mātauranga ā-ao o ngā ākonga i whakaakohia i Aotearoa, ā, me ngā tāngata katoa o Aotearoa

Wā poto → pae tawhiti, ENZ

Te whakarei ake i ō tātau hononga me ngā pūnaha mātauranga i Te Moananui-a-Kiwa me te ako mai i ā tātau mahi i roto i Te Moananui-a-Kiwa hei whakawhanake i ngā whai wāhitanga mātauranga mō ngā ākonga o Te Moananui-a-Kiwa i roto i te rohe me Aotearoa, e tautoko ana i te kaupapa tīmata anō a te Kāwanatanga i Te Moananui-a-Kiwa

Wā paetata → pae tawhiti, MFAT/ MOE

Te whakatinana i tētahi rautaki kaitaunaki o Aotearoa e toro atu ana ki te puna kanorau, e tipu haere hoki ngā ākonga i puta i Aotearoa kei te ao whānui

Wā paetata → pae tawhiti, ENZ

Te hāpai i ngā tautoko e whakamana ana i ngā kura ki te tuku i ngā akoranga reo

Wā paetata → pae tawhiti, MOE

Te mahi tahi me ERO ki te arotake i te āhua o te whakarite a ngā kura i te whakaaotanga

Wā paetata → pae tawhiti, MOE

Te hāpai i te mātauranga ā-ao hei peka mātauranga ki te whakatenatena i ngā mōhiotanga kura tuatoru, rangahau me ngā ara whanaketanga ngaio i roto i te rāngai

Wā paetata → pae tawhiti, MOE

NGĀ WĀ:

2018 2020 2025 2030

Wā poto

Paetata

Pae tawhiti

NGĀ TARI:

Ko te tari kāwanatanga kei raro i ia tūmahī kei a ia te kawenga mō te ārahi i aua mahi, otirā me te mahi tahi me ētahi atu tari.

WHĀINGA 3

Ko ngā kirirarau ao whānui ko rātau te hunga e taea ana te ako, te mahi, te noho hoki puta noa i ngā rohenga ahurea, whenua hoki. E tuwhera ana rātau ki ngā whakaaro hou, he whai hononga ā-ao, he titiro whakawaho, ā, he kaingākau ki ētahi atu tāngata me ō rātau ahurea, ka mutu e mōhio ana he pai ētahi tikanga ki ētahi ahurea engari kaua ki ētahi atu. Me eke tātau hei kirirarau ao whānui kia taea e tātau ngā raruraru ao whānui o te rau tau 21 te hīraurau, pērā i te toitūtanga, te whakaao tanga me te huringa āhuarangi.

E kōrero ana te kirirarautanga ā-ao mō te toi whenua ki tētahi hapori whānui ake me te ngākau atawhai noa. He aronui ki te rangatiratanga me te tūhonohono ā-tōrangapū, ā-ōhangā, ā-pāpori, ā-ahurea hoki i waenga i te rohe, te motu me te ao whānui.

Ko te koronga kia puta ai ngā kirirarau ao whānui e matatau ana ki te ao e noho nei, e mahi nei rātau. Engari, mō te kirirarautanga ā-ao me mōhio tātau ko wai tātau, tā tātau kaupapa, ā, kei hea tātau i te ao. E taea ana e ngā kura i raro i te marautanga ā-motu te whakarite i te mātauranga kirirarautanga. Ko ngā mahi e tautoko ana i te whanaketanga o ngā kirirarau ao whānui ka taea te tautoko me te whakawhānui taua mātauranga.

He mea nui anō te whakahāngai i te mātauranga kirirarautanga ā-ao ki ngā whanaketanga i roto i te kaupapa mahi mātauranga whānui ake, pērā i te Mahere Mātauranga 30 tau, e whakamanatia ai e tā tātau pūnaha mātauranga anamata me te whakaeke i te hiahia mō te mātauranga kirirarautanga ā-ao.

Ka whiwhi ngā ākonga katoa i ngā mōhiotanga, pūkenga me ngā pūmanawa e hiahiatia ana e rātau hei noho, mahi me te ako i te ao whānui

Ka whiwhi painga ngā tāngata o Aotearoa mai i ngā mōhiotanga whakarei ake me te mārama ki ētahi atu ahurea, reo hoki. E tino hiahiatia ana te maha o te hunga e tino matatau ana i roto i ngā horopaki ahurea kanorau, i roto i te taupori kanorau nui ake o Aotearoa me tāwāhi. I te nuinga o te wā ka whakawhitihiti ngā tāngata matatau ake ki ētahi atu me te tuitui hononga me ngā ākonga o tāwāhi, ngā kaiheke me ngā tāpoi ki Aotearoa. Ahakoa te tipu haere o te kanorau mātāwaka o Aotearoa, he uua tonu mō ngā ākonga o Aotearoa i ētahi wāhanga o te motu te rongo i ētahi atu reo, ahurea hoki.

E whanaketia ana ngā pūkenga ao whānui mā te nekenekē haere a ngā ākonga i ō tātau rohenga whenua, ahakoa he ākonga e haere mai ana ki Aotearoa, he ākonga nō Aotearoa rānei e haere ana ki tāwāhi mō tētahi wāhanga o ā rātau akoranga. Ka āta whakaakona pea ngā pūkenga ao whānui me ngā mōhiotanga mō ngā ākonga o Aotearoa mā ngā akoranga akomanga, i kite wheakotia rānei mā ngā whai wāhitanga ako ki te ako i tāwāhi i raro i ngā karahipi i tāwāhi.

Ko te maha o ngā ākonga o Aotearoa e ako ana i ētahi atu reo he iti rawa ki ētahi atu wāhi akoranga. E hiahia ana mātau ki te whakatenatena kia maha ake ngā tāngata o Aotearoa e ako ana i ētahi atu reo i te taha o te reo Ingarihi me te reo Māori, mō ngā tirohanga ki ētahi atu ahurea ka puta me ngā pūkenga ā-hinengaro e tautokona ana.

"E whakapono ana mātau ki te mana o ngā whitiwhititanga kanohi ki te kanohi i waenga i ngā rangatahi puta noa i te ao. Mā te whakahuihui i ngā akonga ki te kai tahi, ki te tūhono ā-ahurea, tuari wheako, mātauranga me te hākinakina ka tuitui i ngā herenga wā ukiuki me te tūhono i ngā whenua."

Lynda Sullivan, Kaiwhakahaere Matua o Ngā Ākonga o Tāwāhi, Te Kāreti o Rangitoto

“Ka whakauru mai ngā ākonga o tāwāhi i tētahi āhuatanga ā-ao ki tā tātau pūnaha mātauranga, te whakapiki i ū mātau pūmanawa rangahau me te whakatenatena i te whanaketanga o te māramatanga o ngā tāngata o Aotearoa ki ētahi atu reo, ahurea hoki.”

Rautaki Oranga Ākonga o Tāwāhi Pipiri 2017

Ko Ngā Kura Hiranga mō Āhia me Te Moananui-a-Kiwa (ngā CAPE), i whakarewhia i te Paengawhāwhā 2018, he waka hira mō te hāpai i te whanaketanga o ngā mōhiotanga me ngā pūkenga reo o Āhia me Te Moananui-a-Kiwa i Aotearoa. E toru ngā CAPE (Āhia ki te Raki, Paerau o Āhia, me Amerika Rātini) kua whai pūtea atu ki te 2023, e whakamana ana i ngā mahinga pērā i ngā haerenga akoranga mō ngā ākonga

kura tuatoru, tuarua hoki me ngā akoranga poto hei whakapakari i te hunga pakihī mō te mahi i ētahi mākete ake.

Mā te whakatutuki i ngā whāinga kirirarautanga ā-ao o te Rautaki Mātauranga ā-Ao ka tautoko anō i a Aotearoa ki te whakaeke i ngā uaratanga e rārangī ana i roto i Ngā Whāinga Whanaketanga Toitū a Te Kotahitanga o Ngā Whenua o Te Ao³.

^{3.} Kua whakamanahia e Aotearoa Ngā Whāinga Whanaketanga Toitū i whakatūhia e Te Kotahitanga o Ngā Whenua o te Ao i te tau 2015. Ngā whāinga i raro i te 'Whāinga 4': Kei roto i ngā i te mātauranga whai kounga ko te whiwhi a ngā ākonga katoa i ngā mōhiotanga me ngā pūkenga e hiahariatia ana mō te kirirarautanga ā-ao.

"Ko te kirirarautanga ā-ao te wāhi e whakarite tātau e hono ana ā tātau kirirarau ki tō tātau wāhi i roto i te ao."

Nā te Pirimia a Jacinda Ardern i roto i tana kauhau nui i te hui nui a te New Zealand Institute of International Affairs: Law of the Jungle. Te Whanganui-a-Tara. Poutūterangi 2018.

Ka puta i te mātauranga ā-ao ngā hononga ao whānui pakari ake me ngā hononga rangahau me ngā pātuitanga mō Aotearoa

Ka taea e ngā tūtakitanga i waenga i ngā ākonga me ngā kairangahau te whakatenatena me te whakamana i te hora o ngā mōhio me ngā uara mai i tētahi whenua ki tētahi. Ka hāpai aua hononga i te kounga o ngā rangahau me te āwhina ki te hāpai i te kounga o te mātauranga, e puta ai ko te auaha o te mahi ngātahi. Ka āwhina ngā whanaungatanga, pērā i ērā ka hua mā ngā kōtuinga ākonga o mua me ngā tauwhitiwhiti i a mātau kia mārama ake tātau ki ō tātau pātui tauhokohoko nui me te whakawhanake whai wāhitanga kia tipu ai i ētahi atu rāngai maha.

Ka mahi ngā CAPE ki te whakarei ake i ngā hononga ūhanga, tauhokohoko, tōrangapū me te ahurea i te rohe o Āhia-Te Moananui-a-Kiwa. Hei tauira, kua tautokona e rātau ngā rangahau me ngā kauhau tūmatanui hei whakawhanake i te arokā ki ngā whai wāhitanga pakihī i te rohe o Āhia-Te Moananui-a-Kiwa.

Mā te whakamahi i tēnei Rautaki hei kaupapa mō ngā mahi, ka whakatenatena te Kāwanatanga i ngā hono i waenga i te mātauranga ā-ao, rangahau me ngā mahinga pakihī. Ka whakatipu haere tonu mātau i ngā pūmanawa rangahau o Aotearoa mā te āwhina i ngā ākonga rangahau paerua o tāwāhi ki te ako i Aotearoa - me te aha, ka rapua e mātau ngā huarahi ki te kukume mai me te pupuri i te hunga whai pūmanawa mātauranga e taea ai ngā āheinga o ō tātau whakanōhangā te hiki.

Ka tūhono tonu ngā whakanōhangā takitahi i Aotearoa ki te ao mā ngā pātuitanga rerekē me ngā whakanōhangā o tāwāhi. E kī ana te Tauākī ā-Motu Haumitanga Pūtaiao o Aotearoa i te hira o te mahi tahi me ngā pātuitanga o te ao hei whakariterite me te tautoko i ngā mahi ngātahi pūtaiao, auaha hoki. E hiahia ana mātau ki te whakawhānui ake i ēnei pātuitanga, haumitanga hei whakatenatena i ngā taumata teitei ake o te mahi ngātahi me te mahi tahi i te ao. Mā te tuitui hononga taha rua mā te whakamahi i ngā kōtuinga maioha mātauranga, ka taea e tātau te tautoko te tuari i ngā tikanga pai rawa.

E pūmau ana mātau ki te āta hōpara me pēhea te whakarei ake i ō tātau hononga me ngā pūnaha mātauranga i Te Moananui-a-Kiwa, me ngā mōhio ka taea e mātau te ako mai i ēnei pūnaha hei waihangā whai wāhitanga mō ngā ākonga o Te Moananui-a-Kiwa i Aotearoa me te rohe o Te Moananui-a-Kiwa whānui.

E mārama ana, e whai ana hoki ngā tāngata o Aotearoa i ngā painga o te mātauranga ā-ao

Me whai te rāngai mātauranga ā-ao toitū i ngā tautoko, whakapono hoki mai i ngā tāngata o Aotearoa. I te tipu haeretanga o te rāngai, kāore i tino pērā anō te tipu haere o te māramatanga me te tautoko a ngā tāngata o Aotearoa.

Te rapu i te hono i waenga i te mātauranga ā-ao me ngā painga pāpori, ahurea, ūhanga hoki ka hua mai tētahi mea tino hira mō te āwhina i te iwi o Aotearoa kia mōhio ai ki te whai wāhitanga o te mātauranga ā-ao ki Aotearoa.

"He hapori iti, ōrite, taiwhenua a Darfield. I ia tau ka manaakitia e te Kura Tuarua o Darfield ngā rōpū wā poto kia whai wheako ki te mātauranga o Aotearoa. He tino rawe ki ā mātau ākonga me ngā whānau manaaki kia tūtaki, kia ako mai i ā mātau ākonga o tāwāhi."

Nicola Hely, Kaiwhakahaere Matua o Ngā Ākonga o Tāwāhi
Te Kura Tuarua o Darfield

**"Ka noho ā tātau ākonga paetahi
o tāwāhi hei māngai ukiuki,
kaitaunaki mō Aotearoa, e tautoko
ana i ngā hononga ā-ao piritata me
ngā whai wāhitanga pakihī."**

Rautaki Oranga Ākonga o Tāwāhi Pipiri 2017

Āpitihanga 1:

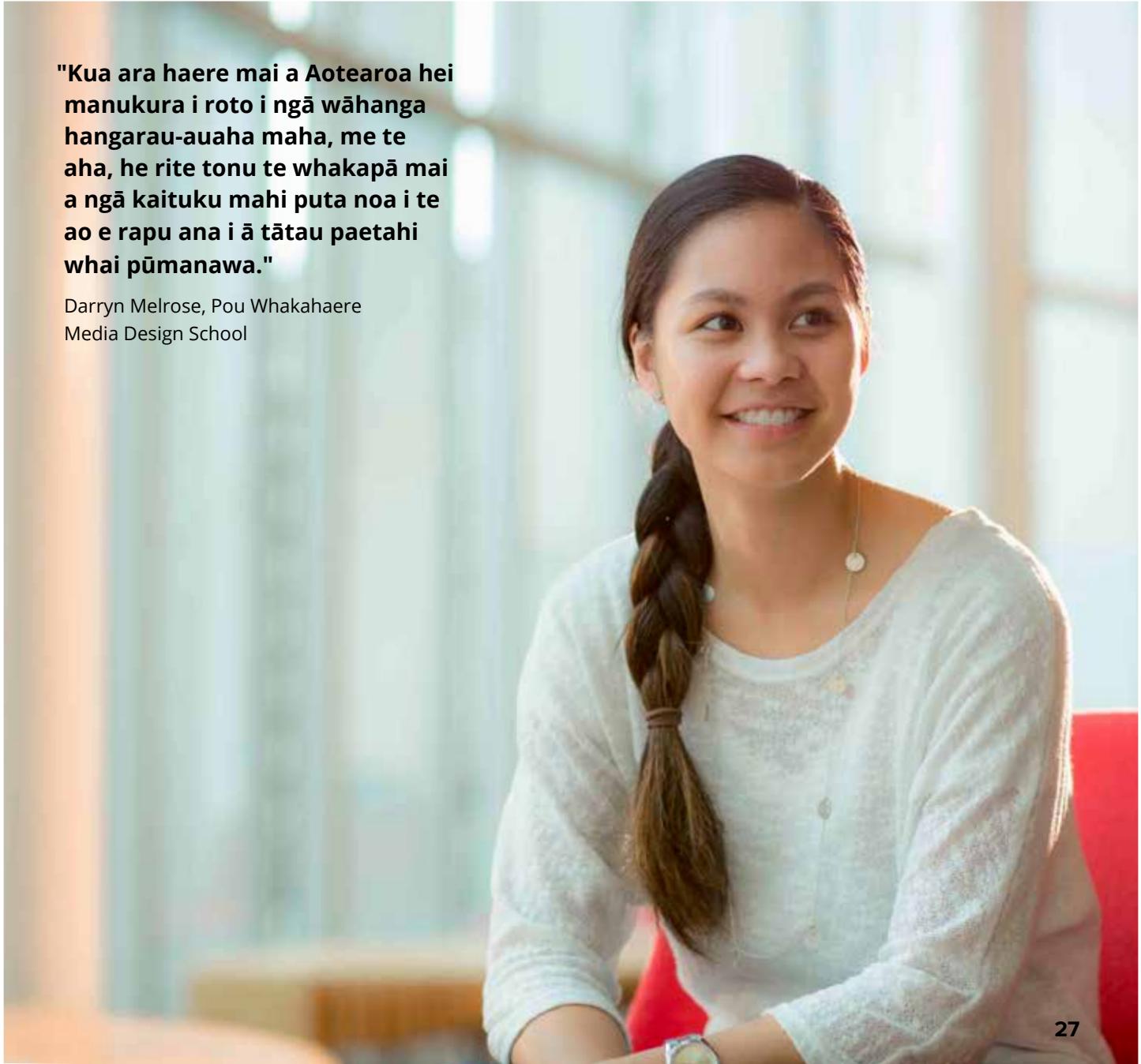
TE RŌPŪ O NGĀ TARI MĀTAURANGA Ā-AO

He maha ngā tari Kāwanatanga e whai pānga ana ki te mātauranga ā-ao, ā, pēnei i ēnei, te New Zealand Trade and Enterprise, G2G Know How, Tourism New Zealand, me te Asia New Zealand Foundation. He maha ngā tari rerekē, tae atu ki te Manatū Hauora, Ngā Pirihimana o Aotearoa, Te Manatū Whakahiato Ora me te Kāhui Tika Tangata ka āwhina i te waihanga i te ao mō te noho, ako me te mahi a ngā ākonga o tāwāhi. He rārangi tari Kāwanatanga tēnei e whai ake o ngā mema o te rōpū o Ngā Tari Mātauranga ā-Ao, ā, e whai kawenga tōtika mō te anamata o te mātauranga ā-ao i Aotearoa.

Education New Zealand (ENZ)	Ko ENZ te tari tauhokohoko me te whanaketanga pakihī mātauranga ā-ao a te kāwanatanga. Ko tāna mahi he kukume mai i ngā ākonga o tāwāhi ki te ako i te taha o ngā kaiwhakarato o Aotearoa me te whakatairanga i te whakaratonga o ngā hua me ngā ratonga o te mātauranga i tāwāhi, tuihono hoki/rānei.
Te Tāhuhu o Te Mātauranga (Tāhuhu)	Ko te Tāhuhu te kaitohutohu matua a te kāwanatanga mō te pūnaha mātauranga, e whakairo ana i te ahunga mō ngā tari mātauranga me ngā kaiwhakarato, tae atu ki te mātauranga ā-ao. E whakahaerehia ana e te Tāhuhu te Utu Mātauranga Hoko ki Tai me te tuku tohutohu kaupapahere mō te tiaki i ngā ākonga o tāwāhi. Ka mahi tahi te Tāhuhu me ētahi atu tari o NZ Inc ki te tuitui me te tautoko i ngā hononga ā-ao tino hira ki te pūnaha mātauranga whānui. He tuku pūrongo mō ngā herenga ā-ao o Aotearoa e pā ana ki te mātauranga, tae atu ki te Whāinga Whanaketanga Toitū 4 a Te Kotahitanga o Ngā Whenua o Te Ao. Ka tuku tautoko ā-hekeretari te Tāhuhu ki Te Kōmihana Matua o Aotearoa mō UNESCO.
Hīkina Whakatutuki (MBIE)	E whakahaerehia ana e MBIE te pūnaha hekenga me te waihanga me te whakahaere i ngā kaupapahere kōkota ākonga. E whakarato ana anō te MBIE i ngā tohutohu mō ngā putanga o ngā ākonga e whai wāhi ana ki te ao tuku mahi, ā, he takawaenga hoki i waenga i te wāhanga hekenga me te ao tuku mahi. Kei a MBIE, me te Tāhuhu hoki, te kawenga mō te whakahaere i te whakatutukitanga me ngā pānga o ENZ me Te Amorangi Mātauranga Matua, ā, ko ia anō tētahi e whai kawenga ana mō te Rautaki Mātauranga Matua whānui.
Te Mana Tohu Mātauranga o Aotearoa (NZQA)	Kei a NZQA te kawenga mō te Pou Tarāwaho Tohu Mātauranga o Aotearoa, te tātari i te kounga o ngā tohu kei te Pou Tarāwaho me te whakatakoto i ngā ture mō te tātari i te kounga i roto i te rāngai mātauranga kura tuatoru. E whakahaerehia ana e NZQA te Tiwhikete ā-Motu mō Ngā Paetae Mātauranga (NCEA) mō ngā ākonga kura tuarua, me te Tikanga Mahi Mātauranga (Te Hāpai i Ngā Ākonga o Tāwāhi) 2016. Ka whakapau kaha a NZQA ki te whakapiki i te whai mana o ngā tohu o Aotearoa i tāwāhi, tae atu ki ngā whakaritenga whakamana ōkawa me ētahi atu whenua.
Te Amo Mātauranga Matua (TEC)	E whakahaerehia ana e TEC te haumitanga tūmatanui i te mātauranga tūmatanui, kei runga i a ia te takohanga mō te whakarato i te Rautaki Mātauranga Matua a te kāwanatanga, he whakarato ratonga umanga mahi mai i te mātauranga atu ki te whai mahi, me te aroturuki i te mana o te Karauna e pā ana ki ngā whakanōhangā kura tuatoru.

Te Manatū Aorere (MFAT) E whakarite ana a MFAT i ngā ārai utu-kore e whakaawe ana i te whakaratonga o ngā ratonga, he whakariterite i te urunga ki te mākete mō ngā kaiwhakarato mātauranga e tuku mātauranga ki tāwāhi, he whakatairanga me te tautoko i te mātauranga hoko ki tai mā ana kāinga rua maha, me te whakatairanga i te ingoa mātauranga ā-ao o Aotearoa, tae atu ki te whakawhitihitī me ngā kāwanatanga o tāwāhi hei whakahaere i ngā raruraru whakahangahanga, mōrea rānei ka tūpono pā mai.

Te Tari Arotake Mātauranga (ERO) E arotake ana a ERO me te tuku pūrongo mō te mātauranga me te tiaki i ngā tamariki me ngā taiohi kei ngā ratonga kura kōhungahunga me ngā kura.

"Kua ara haere mai a Aotearoa hei manukura i roto i ngā wāhanga hangarau-auaha maha, me te aha, he rite tonu te whakapā mai a ngā kaituku mahi puta noa i te ao e rapu ana i ā tātau paetahi whai pūmanawa."

Darryn Melrose, Pou Whakahaere
Media Design School

